

Βασικοί Κανόνες Συγγραφής Εργασιών

Π. ΦΙΛΟΣ

1. Γενικά

Μια εργασία έχει ως αντικειμενικό σκοπό την περιληπτική, αλλά εναργή παρουσίαση κάποιου επιστημονικού θέματος μέσα από τη διερεύνηση του πρωτότυπου υλικού και της σχετικής βιβλιογραφίας ή/και κάποιων άλλων δευτερογενών (κυρίως) πηγών (έμμεσα από άλλα έργα, επιστημονικά ή μη, κτλ).

1.1. Ο στόχος μιας εργασίας

Ο κεντρικός στόχος μιας εργασίας είναι: (α) η παρουσίαση των υπό εξέταση δεδομένων με τρόπο διαυγή για τον μέσο ακαδημαϊκό αναγνώστη (ανεξαρτήτως του υποτιθέμενου επιπέδου ειδικών γνώσεων του τελευταίου) και (β) η κριτική αξιολόγησή τους -έστω και αν αυτή η αξιολόγηση βασίζεται συνήθως στη γνώμη (κάποιων) προγενέστερων μελετητών- μέσα από τη λογικά ιεραρχημένη δομή του κειμένου μας. Συνεπώς, μια σωστή προπτυχιακή εργασία δεν είναι ποτέ η (σχεδόν) κατά λέξη αντιγραφή (ή/και συρραφή) εκτεταμένων αποσπασμάτων από τις βιβλιογραφικές πηγές, το ένα μετά το άλλο σε σειρά, ακόμη και αν (α) παραπέμπουμε συστηματικά στους αντίστοιχους συγγραφείς ή/και (β) τοποθετούμε τις κατά λέξη φράσεις τους ανάμεσα σε εισαγωγικά (‘ ’) (σε αντίθετη περίπτωση άλλωστε θεωρείται καθαρή λογοκλοπή).

Η πρωτοτυπία σε μία (προπτυχιακή) εργασία προσμετράται πολύ θετικά. Ωστόσο βασικό ζητούμενο σε αυτό το στάδιο είναι η κριτική παρουσίαση ενός θέματος και όχι τόσο πολύ η ερευνητική πρωτοτυπία, εκτός και αν αυτή απορρέει βέβαια από το θέμα της εργασίας: π.χ. συλλογή δεδομένων από (α) πρωτογενείς πηγές (π.χ. αδημοσίευτα έγγραφα κτλ) (β) μια συγκεκριμένη περιοχή/ομάδα (π.χ. συνεντεύξεις/ερωτηματολόγια, αδημοσίευτα αρχαιολογικά ευρήματα/κειμήλια κτλ) (γ) ένα σώμα/σύνταγμα δεδομένων (corpus), ηλεκτρονικό ή μη, κτλ. Είναι αυτονόητο

ότι κάθε στοιχείο πρωτοτυπίας προσμετράται πολύ θετικά σε μια προπτυχιακή εργασία, έστω και αν αυτή περιορίζεται σε ένα μέρος μόνο της εργασίας, π.χ. σε μορφή προσθήκης, επιμέτρου, παραρτήματος κτλ.

Είναι μάλλον προτιμότερο για μια μικρή εργασία (έκτασης συνήθως περ. 10-15 σελίδων, σε έντυπη μορφή) να είναι θεματικά περιορισμένη ώστε η εξέταση του θέματός της να γίνεται σε μεγαλύτερο βάθος (π.χ. ‘Τα μεταφραστικά δάνεια της Αγγλικής στη Νεοελληνική’). Βέβαια, από τη στιγμή που η πρωτοτυπία δεν είναι ο βασικός σκοπός σε αυτό το επίπεδο, μπορεί να έχει και το χαρακτήρα παρουσίασης ενός γενικότερου θέματος (π.χ. ‘Τα ξενόγλωσσα δάνεια στη Μεσαιωνική και Νέα Ελληνική’).

1.2. Στάδια επεξεργασίας μιας εργασίας

Αντιθέτως, η ενδεδειγμένη επιστημονικά μεθοδολογία και πρακτική προβλέπει ότι:

(α) εντοπίζουμε το απαραίτητο βιβλιογραφικό υλικό: το τελευταίο μπορεί φυσικά να αυξηθεί σημαντικά στην πορεία καθώς οι νεότερες μελέτες παραπέμπουν συνήθως σε παλαιότερες, οι γενικότερες σε ειδικότερες κτλ –ξεκινούμε από τις πρώτες για να πάμε στις δεύτερες, εκτός και αν οι τελευταίες μάς είναι ήδη (μερικώς) γνωστές με κάποιο τρόπο– και για αυτό και δε θα πρέπει κανονικά να διαλέγουμε εξαρχής θέματα με μεγάλο θεματικό εύρος

(β) μελετούμε το υλικό και καταλήγουμε στο οριστικό θέμα της εργασίας

(γ) αποφασίζουμε τι θα χρησιμοποιήσουμε από το συγκεντρωμένο υλικό στην εργασία μας και

(δ) τέλος, προχωρούμε στην κατάρτιση της βασικής δομής (πλάνου/σχεδιαγράμματος) της εργασίας μας σε μία χωριστή σελίδα (βλ. παρακάτω). Στη διάρκεια της συγγραφής, βέβαια, είναι πιθανό ότι το αρχικό σχεδιάγραμμα θα διαφοροποιηθεί, είτε με την προσθήκη/αφαίρεση στοιχείων είτε και με τη μετακίνησή τους σε διαφορετικό σημείο του κειμένου: αυτή η διαδικασία είναι τεχνικά εύκολη όταν γράφουμε σε H/Y, αλλά πολύ πιο δύσκολη όταν συντάσσουμε την εργασία χειρόγραφα (ή σε γραφομηχανή): σε μια τέτοια περίπτωση πρέπει να έχουμε καταλήξει στην οριστική δομή και περιεχόμενο της εργασίας προτού ξεκινήσουμε τη γραπτή σύνταξή της σε οριστική μορφή. Ιδανικά, μια μικρή εργασία γράφεται σε δύο (τουλάχιστον) στάδια, δηλαδή γράφουμε πρώτα όλη την εργασία και μετά (καλύτερα με μια απόσταση ολίγων ημερών, αν υπάρχει βέβαια η πολυτέλεια του χρόνου)

καταπιανόμαστε με τη βελτίωσή της, γλωσσικά, νοηματικά, ή ακόμη και ως προς τη δομή της.

[Ακόμη πιο σημαντικό είναι να γνωρίζουμε ότι ενίοτε μπορεί να καταλήξουμε σε τελικά συμπεράσματα αντίθετα με αυτά που είχαμε στον νου μας (π.χ. από τις γενικότερες γνώσεις μας, τη σχολική μόρφωσή μας, από άλλα γνωστικά αντικείμενα κτλ) όταν αρχίζαμε την εργασία και δεν είχαμε ακόμη εξετάσει ενδελεχώς το υλικό μας. Αυτό το γεγονός βέβαια δεν παραπέμπει απαραίτητα σε κάποιο επιστημονικό λάθος, συχνά μάλιστα πρόκειται για το αντίθετο. Παρομοίως, μπορεί να αποτύχουμε να αποδείξουμε κάτι παρά την επιστημονική μεθοδολογία που ακολουθήσαμε, όμως ακόμη και ένα 'αρνητικό' αποτέλεσμα είναι αποδεκτό εφόσον μεθοδολογικά δεν υπάρχει κάποιο λάθος. Βέβαια τέτοιου είδους επιστημονικές 'ανατροπές' συμβαίνουν κανονικά σε πρωτότυπες ερευνητικές εργασίες (π.χ. διδακτορικές διατριβές) κτλ].

2. Βασικά σημεία στην ανάπτυξη του θέματος της εργασίας

(α) Αποφεύγουμε την *άκριτη* παράθεση αντιφατικών απόψεων που βρίσκουμε στη βιβλιογραφία. Αντιθέτως πρέπει να εξετάσουμε διαλεκτικά, αν και όχι αναγκαία επί ίσοις όροις, τις όποιες αντιτιθέμενες απόψεις. Με απλά λόγια, αν μια άποψη μας φαίνεται καταφανώς λανθασμένη, της αφιερώνουμε πολύ λιγότερο χώρο για συζήτηση/ανάλυση εκτός και αν υπάρχουν άλλες παράμετροι (π.χ. αντοχή στο χρόνο, δημοφιλία σε κάποιες ομάδες ειδικών, επίδρασή της σε άλλα δεδομένα/απόψεις κτλ) που μας υποχρεώνουν να της αποδώσουμε αυξημένη σημασία.

(β) Θεωρείται ως δεδομένη, βασική γνώση σε μια απλή προπτυχιακή, και όχι μόνο, εργασία μόνο ό,τι ανήκει στο επίπεδο των σχολικών γνώσεων (ή στο επίπεδο των βασικών προπτυχιακών γνώσεων σε μια μεταπτυχιακή αντιστοίχως). Ακόμη και τότε όμως, μπορεί να είναι σκόπιμη μια σύντομη ανασκόπηση (δηλαδή χωρίς περιττές λεπτομέρειες) ώστε κάθε σημαντικό στοιχείο να τεκμηριώνεται: π.χ. σε μια εργασία για την 'εξαφάνιση' των θηλυκών ουσιαστικών της θεματικής (β') κλίσης (π.χ. ή όδός, -οῦ), κατά τη μετακλασική εποχή θα πρέπει να προτάξουμε μια *σύντομη*, αλλά περιεκτική, εισαγωγική παράγραφο-ανασκόπηση για τη θεματική κλίση γενικά στην Αρχαία Ελληνική (Αττική διάλεκτο) -και με τις όποιες μικρολεπτομέρειες σε χωριστή

υποσημείωση- η οποία θα ‘υπενθυμίζει’ όσα θα όφειλε βέβαια να γνωρίζει από μόνος του ένας μέσος ακαδημαϊκός αναγνώστης (και απόφοιτος της μέσης εκπαίδευσης):

Η θεματική (‘δεύτερη’) κλίση της αρχαίας ελληνικής, όπως τη γνωρίζουμε κατά βάση από τα κείμενα της κλασικής αττικής διαλέκτου, διέθετε πολυάριθμα αρσενικά (π.χ. ὁ ἄνθρωπος, -ου) και σχετικά λιγοστά θηλυκά ουσιαστικά (π.χ. ἡ ὁδός, -οῦ). Επιπλέον, υπήρχε ένας μεγάλος, και συνεχώς αυξανόμενος, αριθμός θεματικών ουδέτερων σε -ον (π.χ. τὸ μέτρον, -ου). Τέλος, υπήρχαν και πολλά θεματικά επίθετα, τόσο τρικατάληκτα σε -ος, -ᾶ (-η), -ον (π.χ. ἀγαθός, -ή, -όν, ἱερός, -ᾶ, -όν) όσο και δικατάληκτα σε -ος, -ον (π.χ. ἄδικος, -ον).¹

¹ Επιπλέον, στην αττική διάλεκτο απαντούν και δύο μικρότερες ‘υποκατηγορίες’ θεματικών ουσιαστικών και επιθέτων: συνηρημένα αρσενικά και (ελάχιστα) θηλυκά σε -ους (π.χ. ὁ πλοῦς, -οῦ, ἡ πρόχους, -ου), καθώς και ουδέτερα σε -ουν (π.χ. τὸ ὄστον, -οῦ), αλλά και ‘αττικόκλιτα’ αρσενικά και θηλυκά (ιδίως τοπωνύμια) σε -ως (π.χ. ὁ λεώς, -ῶ, ἡ ἄλως, -ῶ) και (ελάχιστα) ουδέτερα σε -ων (π.χ. τὸ ἀνάγειον, -ῶ). Φυσικά υπάρχουν και οι αντίστοιχοι τύποι επιθέτων σε -οῦς, -ᾶ/-ῆ, -οῦν (π.χ. χρυσοῦς, -ῆ, -οῦν, ἀργυροῦς, -ᾶ, -οῦν) και -ους, -ουν (π.χ. εὔνοος, -ουν) για τα συνηρημένα και -ως, -ων (π.χ. λεπτόγειος, -ων) για τα αττικόκλιτα (πβ. όμως και τη σπάνια περίπτωση του τρικατάληκτου επιθέτου πλέως, -α, -ων).

(γ) Η εργασία πρέπει να είναι σαφής, τόσο νοηματικά στα επιμέρους σημεία της όσο και ως προς τη συνολική δομή-διάταξη του περιεχομένου της (σε υπο-ενότητες, παραγράφους, υποσημειώσεις κτλ - βλ. παρακάτω). Όταν λοιπόν αναφερόμαστε σε κάποια φαινόμενα, δεδομένα κτλ είναι αναγκαία η (συχνή) παράθεση *παραδειγμάτων* → αυτό που για εμάς ως συγγραφείς είναι προφανές, δεν είναι απαραίτητα αυτονόητο και για τους αναγνώστες, για τους οποίους και (υποτίθεται ότι) γράφουμε το κείμενο (και όχι για τους εαυτούς μας!): π.χ. ‘...υπάρχουν επίσης περιπτώσεις αρχαίων ελληνικών λέξεων που άλλαξαν γένος (π.χ. ἡ πλάτανος → ὁ πλάτανος) ή αντικαταστάθηκαν από άλλες (π.χ. ὁ χοῖρος → το γουρούνι) κατά τη μετακλασική/μεσαιωνική περίοδο...’. Με αυτή τη λογική, ο μακροσκελής (‘μακαρονοειδής’) γραπτός λόγος που δεν περιέχει δεδομένα και παραδείγματα προσιδιάζει μάλλον σε δημοσιογραφικό/λογοτεχνικό κείμενο και όχι σε επιστημονική εργασία.

[Ό,τι δεν είναι Νεοελληνικός λόγος, δηλαδή Αρχαία Ελληνικά, Λατινικά, Αγγλικά κτλ, γράφεται κανονικά με πλάγια γράμματα (*Italics*), εφόσον συντάσσεται σε Η/Υ (αλλά με υπογράμμιση όταν είναι χειρόγραφο κείμενο). Ακόμη και μεμονωμένες νεοελληνικές λέξεις, ωστόσο, μπορούν να γράφονται με αυτόν τον τρόπο όταν λειτουργούν ως *παραδείγματα*]

(δ) Η δομή της εργασίας πρέπει να είναι κατά το δυνατόν απλή, με αρχή, μέση, τέλος, με άλλα λόγια δηλαδή 1. *Εισαγωγή*, 2. *Κυρίως Μέρος* (δεν χρειάζεται συνήθως κάποιος γενικός τίτλος του τύπου *Κυρίως Μέρος*, αλλά θα πρέπει να είναι υποδιαιρεμένο σε (υπο)παραγράφους με αριθμημένες κεφαλίδες: π.χ. 2.1 Τα γαλλικά γλωσσικά δάνεια στη Νέα Ελληνική, 2.2 Τα μεταφραστικά γαλλικά δάνεια στη Νέα Ελληνική, 2.2.1 Γαλλικά μεταφραστικά δάνεια: εξαιρέσεις, 2.3 Γαλλικά μεταφραστικά δάνεια vs. αγγλικά μεταφραστικά δάνεια, 2.4 Γαλλικά μεταφραστικά vs. γαλλικά σημασιολογικά δάνεια κτλ), και 3. *Συμπεράσματα*. Η *Εισαγωγή* και τα *Συμπεράσματα* θα είναι συνήθως σύντομα (π.χ. συνήθως μισή έως μία σελίδα) και (θα πρέπει να) λαμβάνουν την οριστική μορφή τους αφού έχει τελειώσει η ανάπτυξη του *Κυρίως Μέρους* του κειμένου μας.

Το κείμενό μας θα πρέπει να χωρίζεται σε υποενότητες οι οποίες θα αναπτύσσουν ένα επιμέρους θέμα (ή κάποιες φορές και δύο μικρότερα θέματα άμεσα συνδεδεμένα μεταξύ τους). Κάθε υποενότητα μπορεί να έχει μία εισαγωγική ή/και καταληκτική περίοδο/μικρή παράγραφο, όμως αυτό δεν είναι πάντα απαραίτητο και εξαρτάται από τη δομή και το περιεχόμενο του κειμένου της συγκεκριμένης υποενότητας.

Η ύπαρξη μικρών σχετικά παραγράφων βοηθά στην εύκολη ανάγνωση και κατανόηση του κειμένου μας, όπως βοηθά και η ύπαρξη σχετικά μικρών σχετικά περιόδων μέσα στην παράγραφο. Αποφεύγουμε συνεπώς το σκοτεινό ύφος και τη νεφελώδη (ή ακόμη χειρότερα την επαναλαμβανόμενη/ανακυκλούμενη) επιχειρηματολογία. Η περιττολογία και η άσκοπη επανάληψη είναι μειονεκτήματα και όχι πλεονεκτήματα: π.χ. είναι σαφώς προτιμότερο ένα επιστημονικό κείμενο 7 σελίδων από ένα άλλο 12 σελίδων, το οποίο δεν προσθέτει τίποτε ουσιαστικό στα δεδομένα ή/και στην ανάλυσή τους, αλλά απλώς απεραντολογεί. Παρομοίως δεν είναι ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε οπωσδήποτε όλα τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας, ιδίως αν κάποια από αυτά είναι άχρηστα ακόμη και με μια γενικότερη επιστημονική έννοια (σε μια τέτοια περίπτωση αρκεί π.χ. μια υποσημείωση ή/και μια απλή βιβλιογραφική παραπομπή).

(ε) Μπορεί ενίοτε να είναι χρήσιμη και μια ποσοτική έρευνα, ακόμη και στη μορφή συνοπτικού επίμετρου/παραρτήματος στο τέλος της εργασίας, σε ενίσχυση/ενημέρωση των στοιχείων της βιβλιογραφίας (π.χ. με τη χρήση ηλεκτρονικής/online αναζήτησης). Η χρήση βέβαια (απλών) στατιστικών δεδομένων,

π.χ. σε πίνακες ή γραφήματα (είτε χειρόγραφα είτε με προγράμματα Η/Υ τύπου MS Excel, SPSS κτλ) μπορεί να προσδίδει μεγαλύτερη αξιοπιστία στην *ποσοτική ανάλυση* και αυξημένη βαρύτητα στα *συμπεράσματα*, αλλά θα πρέπει να γίνεται με προσοχή λόγω πιθανών ‘*παραμορφωτικών*’ παραμέτρων: π.χ. όταν βλέπουμε απότομη άνοδο στη συχνότητας εμφάνισης μιας κατηγορίας λέξεων, αυτό μπορεί να οφείλεται στις πηγές μας (λ.χ. περισσότερα έγγραφα από μια συγκεκριμένη περίοδο ή από ένα ορισμένο τύπο εγγράφων) και όχι απαραίτητα σε αυξημένη χρήση: σε αυτή την περίπτωση χρειάζεται ‘*στάθμιση*’/στατιστική ‘*εξομάλυνση*’ των δεδομένων μας (π.χ. πόσοι τύποι (*λεξήματα* ή/και *λεκτικές μονάδες* (: εμφανίσεις λεξημάτων) απαντούν ανά 100 έγγραφα ή ανά κατηγορία εγγράφων κτλ).

(στ) Τα σημαντικότερα στοιχεία της εργασίας μας (δεδομένα, επιχειρηματολογία) πρέπει να βρίσκονται στο κυρίως σώμα του κειμένου και τα δευτερεύοντα στις (υπο)σημειώσεις και όχι αντιστρόφως!

Οι υποσημειώσεις έχουν δύο βασικές χρήσεις: (α) βιβλιογραφική υποστήριξη στοιχείων (δεδομένων, επιχειρημάτων) στο κύριο σώμα του κειμένου (β) πληροφορίες δευτερεύουσας σημασίας που δεν έχουν μεγάλη αξία για την ανάπτυξη του επιχειρήματός μας, αλλά αντιθέτως μπορούν να κουράσουν ή/και να δημιουργήσουν σύγχυση στον αναγνώστη.

Οι *υπο-σημειώσεις*, όταν υπάρχουν, θα πρέπει κανονικά να τίθενται στο κάτω μέρος της σελίδας (footnotes) και όχι στο τέλος όλου του κειμένου (endnotes). Επιπλέον, θα πρέπει να έχουν λογική έκταση και να μη καλύπτουν κανονικά πάνω από το 25-30% μιας σελίδας το πολύ (επιτρέπονται βέβαια σποραδικές εξαιρέσεις), πολύ περισσότερο μάλιστα όταν πρόκειται για μία και μοναδική υποσημείωση.

Περιορισμένη επίσης (αν και όχι τόσο αυστηρά ίσως) θα πρέπει να είναι και η έκταση τυχόν *σημειώσεων* (αντί υποσημειώσεων) συγκεντρωμένων στο τέλος (μετά τα συμπεράσματα και πριν από τη βιβλιογραφία, εφόσον βέβαια αυτή έχει τοποθετηθεί στο τέλος (και όχι στην αρχή) της εργασίας). Οι *σημειώσεις* (endnotes) δε συνηθίζονται βέβαια στην εποχή μας λόγω της ευκολίας που μας προσφέρουν τα ειδικά προγράμματα Η/Υ (π.χ. κειμενογράφοι τύπου Microsoft Word) στην αυτόματη εισαγωγή υποσημειώσεων, αλλά και δε συνιστώνται γενικά λόγω της δυσκολίας που δημιουργεί στον αναγνώστη το αναγκαστικό ξεφύλλισμα εμπρός-πίσω. Αν όμως η εργασία μας είναι χειρόγραφη, είναι σαφώς ο ευκολότερος τρόπος.

(ζ) Χρειάζεται μεγάλη προσοχή στις ενδοκειμενικές παραπομπές, π.χ. όταν αναφερόμαστε σε μια συγκεκριμένη σελίδα, (αριθμημένη) παράγραφο ή υποσημείωση του δικού μας κειμένου λίγο πιο πάνω (π.χ. ‘όπως αναφέρθηκε πιο πάνω (σ. 7, υποσ. 4, σσ. 10-12, 14) υπάρχουν πολλοί παράγοντες που...’): αν αργότερα τροποποιήσουμε το κείμενό μας, προσθέτοντας ή αφαιρώντας /συγχωνεύοντας κάτι, μπορεί αυτή η αρίθμηση να καταστεί ανακριβής. Για αυτό, είναι καλό να αποφεύγουμε τέτοιες ενδοκειμενικές αναφορές -αν όμως τις κρίνουμε οπωσδήποτε απαραίτητες, ένας πρακτικός τρόπος είναι να τις μαρκάρουμε με ειδικό χρώμα στον Η/Υ (κατά την επεξεργασία της εργασίας μας) και να τις ξεμαρκάρουμε (μόνο αφού ελέγξουμε την ακρίβειά τους) στο τελευταίο στάδιο επεξεργασίας πριν από την εκτύπωση.

(Αντίστοιχα, θα πρέπει να αποφεύγουμε στις υποσημειώσεις μας τη χρήση του *ό.π.* (βλέπε σχετικά στο (3)), αφού αν μεσολαβήσει νέα (υπο)σημείωση) με παραπομπή σε διαφορετικό έργο, τότε θα κατασταθεί ανακριβής η χρήση του *ό.π.*).

3. Βιβλιογραφικές Παραπομπές (& Υποσημειώσεις) - Βιβλιογραφία

Τα παρακάτω έχουν ενδεικτική σημασία αφού και οποιαδήποτε άλλη (δόκιμη) πρακτική που εφαρμόζεται συστηματικά είναι εξίσου αποδεκτή.

(α) Βιβλιογραφικές Παραπομπές: Όπως τονίστηκε και προηγουμένως, σύμφωνα με τους κανόνες επιστημονικής δεοντολογίας, είναι απολύτως απαραίτητο να σημειώνουμε το όνομα ενός μελετητή κάθε φορά που χρησιμοποιούμε την άποψή του (ή και τα στοιχεία που αποκλειστικά αναφέρει αυτός). Σε περίπτωση που παραθέτουμε αυτούσιες φράσεις από κάποια μελέτη, τις περικλείουμε σε εισαγωγικά, αν όμως παραφράζουμε ή παραθέτουμε συνοπτικά απόψεις άλλων, δε χρησιμοποιούμε εισαγωγικά, απλώς παραπέμπουμε.

Συνήθως αναφερόμαστε μέσα στο κείμενό μας σε συγκεκριμένες σελίδες ενός άλλου έργου, π.χ. ‘... ο Πολίτης (1978: 55-57)...’, καμιά φορά όμως (σπάνια) σε ολόκληρη μελέτη, δηλ. όταν η μελέτη είναι ολιγοσέλιδη ή/και η πληροφορία δεν εντοπίζεται σε συγκεκριμένες σελίδες, π.χ. ‘...ο Σταύρου (2000)...’. Όταν

παραπέμπουμε σε λεξικό, αντί για αριθμούς σελίδων, κανονικά παραπέμπουμε σε λήμματα, με τη βοήθεια της συντομογραφίας "λ." [=λήμμα] / "λλ." [=λήμματα] (ή διεθνώς s.v. s.vv., αντιστοίχως) ακολουθούμενης από το/τα λήμμα(τα) στο/στα οποίο/-α παραπέμπουμε, π.χ. '...σύμφωνα με το λεξικό του Κρούσταλ (2003: s.vv. μόρφημα, λέξη)'

Είναι προτιμότερο να υιοθετήσουμε το απλούστερο (και οικονομικότερο) αγγλοσαξονικό σύστημα βιβλιογραφικών παραπομπών μέσα στο κείμενο (ενδοκειμενικά), δηλαδή [(Επώνυμο Χρονολογία: Αριθμοί Σελίδων)], π.χ. '...ενώ μια άλλη πρόσφατη άποψη (Λέκας 1990: 35-46) σχετίζεται με...'

Ειδικότερα: Αν τα ονόματα των συγγραφέων βρίσκονται εκτός παρενθέσεων, η χρονολογία πρέπει να είναι σε παρένθεση (π.χ. 'Ο Σεργιώτης (2000: 77) υποθέτει ότι...'). Όταν πρόκειται για δύο συγγραφείς του ίδιου έργου χρησιμοποιούμε καλύτερα το σύμβολο '&' (π.χ. 'Οι Παύλου & Σταμάτης (2006: 89) θεωρούν ότι...', ή '...ορισμένοι (Παύλου & Σταμάτης 2006: 89) πιστεύουν...'). Για τρεις ή περισσότερους συγγραφείς χρησιμοποιούμε κανονικά το επώνυμο του πρώτου μαζί με το **κ.ά.** (ή το διεθνές **et al.**), π.χ. '...ενώ οι Καλογήρου κ.ά. (2007: 85-94) αναφέρουν...') [Βλ. παρακάτω για παρόμοια ζητήματα στη Βιβλιογραφία].

[Αντιθέτως, το παλαιότερο ευρωπαϊκό (γαλλικό, γερμανικό κτλ.) σύστημα βιβλιογραφικής παραπομπής στις υποσημειώσεις με τη χρήση και συντομογραφιών (π.χ. **ό.π.** (= όπου παραπάνω), **ibid.** (= *αυτόθι*, δηλαδή στο ίδιο έργο), **id.** (= ο ίδιος (συγγραφέας)), **ead.** (= η ίδια (συγγραφέας)) κτλ) είναι αντι-οικονομικό, μάλλον κουραστικό και προκαλεί ενίοτε σύγχυση στον αναγνώστη μια και χρησιμοποιεί στις υποσημειώσεις αρχικά τη βιβλιογραφική παραπομπή αναπτυγμένη (συγγραφέας, τίτλος, κτλ.) και στη συνέχεια είτε επιλέγει μία πιο σύντομη αναφορά (π.χ. συγγραφέας + μέρος του τίτλου) είτε τη χρήση του ό.π. Η ανεπτυγμένη μορφή αποτελείται από τα εξής μέρη : [(Αρχικό Ονόματος (προαιρετικά)) Επώνυμο, Τίτλος (πλήρως την πρώτη φορά), (Χρονολογία (προαιρετικά)), Σελίδες] (π.χ. ³Γ. Νίκας, *Η δημοκρατική συνείδηση των νέων*, (1985), 17-19). Τις επόμενες φορές ωστόσο (πάντα στις υποσημειώσεις) ο τίτλος θα πρέπει να γράφεται συνοπτικά (π.χ. ⁵Νίκας, *δημοκρατική συνείδηση*, 28-30) ή με συντομογραφίες (π.χ. ⁵Νίκας, *ό.π.*, 28-30) κτλ.].

Αποφεύγουμε κανονικά τη βιβλιογραφική παραπομπή σε ένα έργο με σαφές αρχικό όριο σελίδων αλλά χωρίς σαφές τελικό όριο σελίδων, π.χ. '(Γούναρης 1970: 22-25, 58, 61-67)' αντί για '(Γούναρης 1970: 22 κεξ)', εκτός και αν δεν είναι πρακτικό

να σημειώσουμε συγκεκριμένες σελίδες λόγω του μεγάλου αριθμού τους. Όταν λοιπόν οι πληροφορίες εντοπίζονται στο σύνολο του έργου ή η πληροφορία είναι πραγματικά ήσσονος σημασίας για το θέμα μας γράφουμε απλώς τη χρονολογία, π.χ. (Γούναρης 1970), ή σπανιότερα (Γούναρης 1970: *passim*) [NB: *passim*: σποράδην].

[Όταν αντλούμε στοιχεία ή παραδείγματα *εμμέσως* (π.χ. όταν δε μπορούμε να βρούμε την κανονική έκδοση/πηγή, αλλά χρησιμοποιούμε κάποιο μεταγενέστερο έργο), οφείλουμε να το αναφέρουμε με τη χρήση της λατινική πρόθεσης ***apud*** (π.χ. ‘όπως αναφέρει ο Γεωργίου (1980: 23-25, *apud* Κανάρης 1995: 70, υποσ. 2), υπάρχουν πολλές ερμηνείες για τους λόγους που οδήγησαν τον Καποδίστρια...’). Φυσικά το σωστό είναι να διασταυρώνουμε την πληροφορία μας με έλεγχο (και) της αρχικής πηγής.

Όταν μάλιστα δε μπορούμε να βρούμε ένα σημαντικό έργο και το παραθέτουμε απλώς, για βιβλιογραφικούς κυρίως σκοπούς, προσθέτουμε τότε αμέσως μετά την παραπομπή (στη βιβλιογραφία ή/και μέσα στο κείμενο/σε υποσημείωση) ένα (***non vidi***) ‘δεν (το) είδα’.

Όπως αναφέραμε πιο πάνω, παραθέτουμε αυτούσια τα λόγια από ένα άλλο έργο ή πηγή -κάτι που δε θα πρέπει βέβαια να συμβαίνει πολύ συχνά- μόνο όταν θεωρούμε ότι είναι απαραίτητη η κατά λέξη παράθεσή τους για λόγους απόλυτης ακρίβειας, αποφυγής έγερσης αμφιβολιών εκ μέρους των αναγνωστών μας κτλ. Όταν μάλιστα δε θέλουμε να παραθέσουμε αυτούσια μια ολόκληρη παράγραφο, χρησιμοποιούμε **αποσιωπητικά μέσα σε ορθογώνιες αγκύλες ([...])** για το τμήμα του κειμένου που παραλείπεται (π.χ. ‘...ο Καλογήρου (1979: 47) αναφέρει ενδεικτικά ότι «παρά τις συντονισμένες προσπάθειες ομάδας διπλωματών όπως ο Ι. Δραγούμης [...] δεν κατέστη δυνατό να αποφευχθεί η όξυνση των διπλωματικών σχέσεων» υπονοώντας προφανώς ότι...’).

Παρομοίως η χρήση του ***pace*** ‘σύμφωνα με’ μπροστά από ένα κύριο όνομα υποδηλώνει εμμέσως ότι δε συμεριζόμαστε απαραίτητα τη συγκεκριμένη γνώμη (π.χ. ‘η Ελλάδα δεν απέφυγε την οικονομική κατάρρευση το 1930-32 εξαιτίας εσωτερικών αδυναμιών της **αποκλειστικά** (*pace* Παπαδόπουλος 1997: 230-48)’).

Επιπλέον, η χρήση μέσα σε παρένθεση του λατινικού (***sic***) (‘ούτως’), έπειτα από την παράθεση ενός αυτούσιου αποσπάσματος ή κάποιου όρου, δηλώνει σαφή απόσταση/αποδοκιμασία (ενίοτε με ειρωνική διάθεση) μιας άποψης ή την έμμεση, αλλά σαφή επισήμανση μιας λανθασμένης/ιδιαιτέρως χρήσης του γραπτού λόγου ή της ορθογραφίας ή ακόμη και την παρουσία μιας περίεργης λέξης ή όρου (π.χ. ‘Κατά την περίοδο εκείνη, υπήρχαν, σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, διάφοροι πλανόδιοι ‘απατεωνίσκοι’ (*sic*) οι οποίοι...’, ‘ενώ ο Γρηγορίου (1975: 23-26) υποστηρίζει πως

ορισμένοι αντίπαλοι του Όθωνα είχαν ίσως ιδιοτελή (sic) κίνητρα...’, ‘ο ίδιος μιλάει για ψέφτες (sic) που...’)].

[NB: Ως προς τις υπόλοιπες συντομογραφίες (π.χ. κτλ, κ.ο.κ) μέσα στο κείμενο, ακολουθούμε τους κανόνες της επίσημης γραμματικής, αποφεύγουμε όμως την κατάχρησή τους (π.χ. ‘δηλαδή’, όχι ‘δηλ.’). Κανονικά, συντομογραφίες ενός γράμματος που αναφέρονται σε πληθυντικό αριθμό (ανα)διπλασιάζονται (π.χ. σ. (= σελίδα), σσ. (=σελίδες) κ.ο.κ)].

(β) Βιβλιογραφία: Στο τέλος της εργασίας (και συνήθως σε χωριστή/-ές σελίδα/-ες), θα πρέπει να υπάρχει συγκεντρωμένη η Βιβλιογραφία (με τον τίτλο ‘Βιβλιογραφία’, αλλά χωρίς αρίθμηση).

Ως βιβλιογραφία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε οποιαδήποτε *έγκυρη* έντυπη ή ηλεκτρονική πηγή (π.χ. άρθρα, μονογραφίες, λήμματα λεξικών/εγκυκλοπαιδειών κτλ) αρκεί να σημειώσουμε τη χρήση της.

Τα βιβλιογραφικά έργα (άρθρα, βιβλία) κατατάσσονται αλφαβητικά (σύμφωνα με το επώνυμο του (πρώτου) συγγραφέα), π.χ. Adams, J...., Brown, G....κτλ. Όταν υπάρχουν και ελληνικά και λατινικά επώνυμα, τότε ακολουθούμε συνήθως ένα σύστημα αλφαβητικής σειράς κατά προσέγγιση: A, B, Γ/C, Δ/D, E, Ζζ, F, G, H, Θ, I, J, K, Λ/L, M, N, Ξ, O, Π/P, Q, Ρ/R, Σ/S, T, Y, Φ, U, V, W, X, Y, Ζζ, Ψ, Ω

Όταν υπάρχουν περισσότερα έργα κάποιων συγγραφέων ακολουθούν ανιούσα ή κατιούσα χρονολογική σειρά (συστηματικά όμως το ένα από τα δύο), ενώ για περισσότερα έργα του ίδιου συγγραφέα μέσα στο ίδιο ημερολογιακό έτος, κάνουμε χρήση δεικτών (a, b, c) στη χρονολογία, π.χ. Jones, R. (1997a)...., Jones, R. (1997b)....) -κανονικά με βάση το πρώτο γράμμα της εργασίας (αν πρόκειται για εργασίες του ίδιου είδους, π.χ. δύο άρθρα ή δύο βιβλία), αν πρόκειται όμως για διαφορετικού είδους εργασίες (π.χ. ένα βιβλίο και ένα άρθρο), τότε πρώτα μπαίνει το βιβλίο και μετά το άρθρο. Αν κάποια έργα έχουν γραφεί από περισσότερους συγγραφείς (Σημ. (ή NB): η κατάταξη γίνεται με βάση το επώνυμο του πρώτου συγγραφέα στον τίτλο), αυτά μπαίνουν μετά τα έργα που έχουν τυχόν γραφεί αποκλειστικά από τον πρώτο συγγραφέα, ανεξαρτήτως χρονολογίας, π.χ. ‘Adams, J. (1977)...., Adams, J, S. Swain & M. Janse (επιμ.) (2002),... ’).

Τα λεξικά μπορούν να κατατάσσονται με τη χρήση συντομογραφιών, π.χ. OLD: βλ. Glare, P. G. W. (ed.). (1982) → [μερικές σειρές παραπάνω στη βιβλιογραφία

(αλφαβητική σειρά)] Glare, P. G. W. (ed.). (1982). *Oxford Latin Dictionary*. Oxford: Oxford University Press [αντιστοίχως παραπέμπουμε και μέσα στο κείμενο, π.χ. ‘...η λέξη *praetor* (OLD: s.v. *praetor*)...’].

Οι ηλεκτρονικές πηγές μπορούν να σημειώνονται (και) στο τέλος της βιβλιογραφίας, δηλαδή (συγγραφέας, άρθρο), τίτλος ιστότοπου, ηλεκτρονική διεύθυνση URL (δηλαδή συνήθως <http://www...>), ημερομηνία προσπέλασης (βλ. παρακάτω). Πβ. και τα σώματα κειμένων, τα οποία μπορούν και να αντιπροσωπεύονται από συντομογραφίες μέσα στο κείμενο (αλλά θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο στη βιβλιογραφία τι ακριβώς αντιπροσωπεύει η συντομογραφία):

π.χ. *BNC: British National Corpus* (www.natcorp.ox.ac.uk/) [10/04/2013], *SEK: Σώμα Ελληνικών Κειμένων* (<http://sek.edu.gr/>) [10/04/2013], *HNC (IEA): Σώμα Κειμένων IEA - Εθνικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας* (<http://hnc.ilsp.gr/en/>) [10/04/2013]

Υποδείγματα Βιβλιογραφίας

Βιβλία: (1α) Προηγείται το επώνυμο του συγγραφέα του βιβλίου/επιμελητή του συλλογικού τόμου και ακολουθεί το προσωπικό όνομα (συνήθως σε συντομογραφία, δηλαδή το πρώτο γράμμα, π.χ. Γ. ή τα δύο πρώτα όταν αντιστοιχούν σε ένα φθόγγο, π.χ. Ντ. (=Ντίνα)). Για επιμελητή συλλογικού τόμου γράφουμε αμέσως μετά το ‘(επιμ.)’ (ή διεθνώς ‘(ed.)’). Η χρονολογία, η οποία ακολουθεί, είναι καλύτερο ίσως να μπαίνει σε παρένθεση (αν πρόκειται για απλή ανατύπωση, τότε παρατίθεται αμέσως μετά και η αρχική χρονολογία ανάμεσα σε ορθογώνιες αγκύλες, π.χ. (1995) [1986]). Ο τίτλος του βιβλίου (ή του συλλογικού τόμου) είναι πλαγιασμένος (υπογραμμισμένος σε χειρόγραφο κείμενο). (Εφόσον ο τίτλος είναι σε δεύτερη, τρίτη κτλ έκδοση, αυτό σημειώνεται μετά τον τίτλο και χωρισμένο με κόμμα ή τελεία απ’ ό,τι προηγείται και έπεται, π.χ. ..., 2η εκδ.,...). Ακολουθεί ο τόπος έκδοσης (συνήθως στη γλώσσα στην οποία γράφουμε, δηλ. στην προκειμένη περίπτωση στα Ελληνικά - αλλά σε κάθε περίπτωση συστηματικά, δηλ. είτε όλα τα τοπωνύμια π.χ. στην Ελληνική είτε το καθένα στην αντίστοιχη γλώσσα του), το δίστιγμα/(διπλό) κώλον (δηλαδή άνω-κάτω τελεία → :) και ο εκδοτικός οίκος:

Joseph, B. D. (1990). *Morphology and Universals in Syntactic Change: Evidence from Medieval and Modern Greek*. New York-London: Garland Publishing Inc.

[NB: όταν είναι ένα δίτομο ή πολύτομο έργο γράφουμε τις χρονολογίες των τόμων μαζί και δηλώνουμε φυσικά και τον αντίστοιχο αριθμό των τόμων, μετά τον τίτλο (αν όμως μας

ενδιαφέρει μόνο ένας τόμος μπορούμε να σημειώσουμε μόνο αυτόν), π.χ. 'Johnson, R. (1992-96). *The Art of....*, 2 vols./vols. 1-2 [ή: 2 τ./τ. 1-2]. London: Phaedon' ή 'Μάνεσης, Γ. (2001-07). *Ιστορία του...*, I-III (ή 'τ. Α'-Γ')...'. Σε ό,τι αφορά τις βιβλιογραφικές παραπομπές (μέσα στο κείμενο) σε τέτοιου είδους πολύτομα έργα της βιβλιογραφίας, κάνουμε χρήση επιπλέον γραμμμάτων/αριθμών για να δείξουμε σε ποιον τόμο αναφερόμαστε, π.χ. (Μάνεσης 2001-07: III 347-48)].

(1b) Όταν υπάρχουν δύο συγγραφείς (ή επιμελητές συλλογικού τόμου), τα ονόματά τους ενώνονται με το & (με τον δεύτερο να έχει συνήθως το αρχικό του κυρίου ονόματός του πριν από το επώνυμο), ενώ όταν είναι τρεις συγγραφείς (ή επιμελητές συλλογικού τόμου), ο πρώτος με τον δεύτερο χωρίζονται με κόμμα ενώ ο δεύτερος με τον τρίτο ενώνονται με το '&' (ή το και/and). Επίσης γράφουμε (συνήθως) το αρχικό του μικρού ονόματος του δεύτερου και του τρίτου συγγραφέα πριν από το επώνυμό τους. Όταν πρόκειται για δύο ή περισσότερους επιμελητές, γράφουμε '(επιμ.)' (ή διεθνώς '(edd.)', '(eds.)') μετά τα ονόματά τους:

Adams, J. N., M. Janse & S. Swain. (επιμ.) (2002). *Bilingualism in Ancient Society. Language Contact and the Written Word*. Oxford: Oxford University Press.

(1c) Όταν πρόκειται για τέσσερις συγγραφείς (ή επιμελητές συλλογικού τόμου) και άνω, γράφουμε μόνο τον πρώτο ακολουθούμενο από το 'κ.ά.' (ή το διεθνές 'et al.', ιδίως για ξένους τίτλους).

Holton, D. et al. (2012). *A Comprehensive Grammar of Modern Greek*. 2nd ed. London: Routledge.

(2α) Άρθρα: Ως προς τα ονόματα των συγγραφέων ισχύει ό,τι και για τα βιβλία, αλλά ο τίτλος του άρθρου μπαίνει σε εισαγωγικά και δε γράφεται με πλάγια γράμματα. Αντιθέτως, γράφεται με πλάγια γράμματα ο τίτλος του περιοδικού ακολουθούμενος από τον αύξοντα αριθμό του τεύχους (εντός ή εκτός παρένθεσης), άνω-κάτω τελεία (:) και τις σελίδες όλου του άρθρου (αριθμημένες σε δεκάδες, όχι μονάδες, π.χ. 191-97 (όχι 191-7). Όμως: 184-208):

Méndez Dosuna, J. (2002). 'Deconstructing "height dissimilation" in Modern Greek'. *Journal of Greek Linguistics* (3): [σσ.] 83-114.

(2β) Άρθρο/κεφάλαιο σε συλλογικό τόμο: ισχύει ό,τι και στο (2α), όμως οι επιμελητές του τόμου γράφονται συνήθως με τα αρχικά τους πριν από τα επώνυμα:

Millar, F. (1990). 'The Roman *Coloniae* of the Near East', στο H. Solin & M. Kajava (επιμ.). *A Study of Cultural Relations. Roman Eastern Policy and Other Studies in Roman History*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica: [σσ.] 7-58.

NB: Όταν υπάρχουν πάνω από ένα άρθρα στη βιβλιογραφία μας προερχόμενα από τον ίδιο συλλογικό τόμο, δε χρειάζεται απαραίτητα να γράφουμε πλήρως τον τίτλο του τόμου, αλλά μπορούμε να παραθέτουμε μόνο τα ονόματα των επιμελητών και τον κυρίως τίτλο, δηλαδή μπορούμε να παραλείψουμε τόπο έκδοσης και εκδότη (εξυπακούεται βέβαια ότι ο ίδιος ο τόμος θα παρατίθεται πλήρως σε κάποιο άλλο σημείο της βιβλιογραφίας):

Brixhe, C. (2007). 'A modern approach to the ancient Greek dialects', στο A.-F. Christidis (επιμ.), *A History of Ancient Greek. From the Beginnings to Late Antiquity*: [σσ.] 486-99.

(3) Ιστοσελίδα: Ισχύει περίπου ό,τι για τα άρθρα παραπάνω, δηλαδή όνομα συγγραφέα (αν υπάρχει), χρονολογία (σε παρένθεση), τίτλος άρθρου ή ιστοσελίδας (σε εισαγωγικά) και μετά η ηλεκτρονική διεύθυνση του άρθρου/της ιστοσελίδας και η ημερομηνία πρόσβασης (σε εισαγωγικά):

Δενδρινού, Β. (2001). 'Διγλωσσία' (online: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b5/index.html [15/12/2012]).

Παρομοίως παραπέμπουμε και σε άρθρα εφημερίδας με online αρχείο: π.χ. Θερού, Μ. 'Ταβέρνα με ομπρέλλες από την αρχαιότητα είχε η οδός Αδριανού', εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ [08-04-2013] (online: <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=506640>).

NB1: Όπως διαφαίνεται και από τα παραπάνω παραδείγματα, κανονικά στους ελληνικούς τίτλους γράφουμε με κεφαλαία μόνο το πρώτο γράμμα κάθε βιβλίου/τόμου/άρθρου/κεφαλαίου καθώς και ό,τι άλλο θα γράφαμε με κεφαλαία σε ένα κανονικό πεζό κείμενο (π.χ. κύρια ονόματα).

Αντιθέτως, στα Αγγλικά γράφονται με κεφαλαία τα πρώτα γράμματα όλων των *ουσιαστικών, επιθέτων* (και συχνά και των *αντωνυμιών*), αλλά μόνο σε τίτλους βιβλίων, συλλογικών τόμων και περιοδικών, όχι σε τίτλους επιμέρους άρθρων ή επιμέρους κεφαλαίων συλλογικών τόμων (τα κύρια με κεφαλαία!).

Για τη Γαλλική, Γερμανική, Ιταλική ισχύουν σε γενικές γραμμές οι αρχές της ορθογραφίας της κάθε γλώσσας χωριστά: π.χ. η Γαλλική και η Ιταλική είναι περίπου όπως η Ελληνική, ενώ στη Γερμανική όλα τα ουσιαστικά (όχι τα επίθετα) γράφονται με κεφαλαία.

NB2: Όταν δεν αναφέρεται έτος έκδοσης, χρησιμοποιούμε την ένδειξη 'χ.χ.', δηλαδή 'χωρίς χρονολογία', ενώ όταν δεν υπάρχει εκδότης γράφουμε 'χ.ε' ή δεν αναφέρουμε τίποτα.

NB3: *Μετά* τα όποια σημεία στίξης (κόμμα, τελεία, άνω-κάτω τελεία κτλ) υπάρχει φυσικά κενό ενός χαρακτήρα στους τίτλους της βιβλιογραφίας, π.χ. 'Γεωργίου, Κ. (1980). *Ο Αλέξανδρος...*'

4. Μορφοποίηση του κειμένου

Γραμματοσειρά: μία συνηθισμένη γραμματοσειρά (π.χ. Calibri, Times New Roman, Arial, Palatino Linotype, Garamond), κανονικά σε μέγεθος χαρακτήρων 12 pt (οι υποσημειώσεις ωστόσο σε 10 pt). Για τα Αρχαία Ελληνικά επιλέγουμε μια Unicode πολυτονική γραμματοσειρά (από την έκδοση Windows Vista και μετά τα Windows έχουν ενσωματωμένη πολυτονική σειρά μολονότι μπορεί αυτή να χρειάζεται ενεργοποίηση: [Πίνακας Ελέγχου / Control Panel → Τοπικές Ρυθμίσεις και Ρυθμίσεις Γλώσσας / Regional and Language Options → Πληκτρολόγια και Γλώσσες / Keyboards and Languages (με μικροδιαφορές ανάλογα με την έκδοση των Windows)]). Τα ειδικά φωνητικά / φωνολογικά σύμβολα υπάρχουν προεγκατεστημένα στο μενού των Συμβόλων του MS Word, ενώ μπορεί κανείς να ‘κατεβάσει’ δωρεάν και ειδικές γραμματοσειρές, π.χ. την SIL Doulos.

Παράγραφος: το διάστημα (διάστιχο) μεταξύ των σειρών να είναι ‘1,5’ (ή ‘2’) [στο MS Word → [Paragraph]], τα περιθώρια σελίδας να παραμένουν καλύτερα χωρίς αλλαγή και το σώμα του κειμένου να είναι σε "Πλήρη" (Justify) μορφή στοίχισης.

Αριθμοί σελίδων: οι αριθμοί των σελίδων τοποθετούνται συνήθως στο κάτω (παρά στο πάνω) περιθώριο κάθε σελίδας στο κέντρο ή στα δεξιά. Δεν αριθμείται κανονικά η αρχική σελίδα του τίτλου (κάτι που είναι εύκολο τεχνικά στο MS Word). Τα Περιεχόμενα, στην επόμενη σελίδα μετά τον τίτλο, αριθμούνται με λατινικό i.

Διακριτικά στοιχεία (Προαιρετικά): στο πάνω περιθώριο (Header) κάθε σελίδας (εκτός της αρχικής) δύναται να υπάρχει μια σχετική ένδειξη: Όνομα – Τίτλος (κάπως συνοπτικά): π.χ. Μ. Παπάς, *Τουρκικά δάνεια Ελληνικής* (στο MS Word η εισαγωγή κειμένου στο άνω (Header) ή κάτω (Footer) περιθώριο της σελίδας γίνεται από το μενού [Εισαγωγή]).

5. Γλώσσα - Στίξη

Γλώσσα: Το κείμενο θα πρέπει να είναι γραμμένο σε καλά και σαφή ελληνικά (Κοινή Νεοελληνική) με δόκιμη ορθογραφία (χωρίς υπερβολικούς αρχαϊσμούς ή λέξεις της καθομιλουμένης - δείκτες προφορικού λόγου, τύπους κοινωνιολέκτου (αργκό) κτλ).

Αποφεύγουμε ιδίως τύπους και λεξιλόγιο που παραπέμπουν σε προφορικό ύφος, δηλαδή τους λεγόμενους *προφορικούς δείκτες* (π.χ. ‘...*έχουμε τρεις διαφορετικούς τύπους ρημάτων...’ → ‘υπάρχουν/απαντούν/υφίστανται/παρατηρούνται τρεις διαφορετικοί τύποι...’). Προτιμούμε το γ’ ενικό πρόσωπο (: απρόσωπο-παθητική φωνή), π.χ. ‘μια τέτοια ερμηνεία μπορεί να θεωρηθεί από ορισμένους ως μια απόπειρα να...’. Ενίοτε κάνουμε χρήση και του α’ πληθυντικού, ιδίως όταν επιχειρηματολογούμε προσωπικά ή στα συμπεράσματα (π.χ. ‘για αυτούς τους λόγους μπορούμε δικαίως να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι πιθανώς...’).

[Αντιθέτως σε άλλες γλώσσες, π.χ. Αγγλική υπάρχει σαφής προτίμηση στο α’ ενικό (π.χ. ‘In what follows, I am going to argue in favour of a novel interpretation of...’)]

Αποφεύγουμε λέξεις και όρους για το νόημα των οποίων δεν είμαστε σίγουροι → χρήση λεξικών, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο, π.χ. το (μεταφρασμένο) *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής* του Ντ. Κρύσταλ (2003), το σύγχρονο και έγκυρο *Λεξικό* του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), το οποίο είναι μάλιστα διαθέσιμο δωρεάν στο Internet (www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html).

Επίσης, αποφεύγουμε:

- * αδόκιμες συντομογραφίες (π.χ. ‘κ’ αντί ‘και’)
- * καταγραφή αριθμών μέσα στο κείμενό μας με αριθμητικά σύμβολα (π.χ. ‘2’ αντί ‘δύο’) εκτός και αν έχουν αριθμητική/μαθηματική αξία (π.χ. καταγραφή στατιστικών, στοιχεία αναλογικής σύγκρισης κτλ)
- * την *περιττή* χρήση εισαγωγικών με μη κατάλληλες λέξεις επειδή αδυνατούμε να επιλέξουμε μια λέξη που να αποδίδει κυριολεκτικά το νόημα που θέλουμε.

Σημεία στίξης: για λεπτομέρειες συμβουλευόμαστε μία Νεοελληνική γραμματική (π.χ. τη σχολική έκδοση της γραμματικής Τριανταφυλλίδη που υπάρχει σε ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο, π.χ. www.oedb.gr).

Βασικά σημεία:

- * το κόμμα στο γραπτό λόγο χωρίζει τις περισσότερες δευτερεύουσες (όχι όμως π.χ. τις ειδικές) από τις κύριες προτάσεις, αλλά και βοηθά στην αποτύπωση της έμφασης σε συγκεκριμένες λέξεις/φράσεις.

- * έπειτα από κόμμα (και όχι πριν) υπάρχει ένα κενό.
- * έπειτα από τελεία (και όχι πριν) υπάρχει ένα κενό.
- * έπειτα από άνω-κάτω τελεία (και όχι πριν) υπάρχει ένα κενό.
- * NB: το ελληνικό σύμβολο για το ερωτηματικό είναι το ‘;’ και όχι το ‘?’

[Βλ. και βιβλιογραφία στο τέλος για βασικά γλωσσικά και ορθογραφικά ζητήματα]

Θέματα γραφηματικού/τυπογραφικού στυλ: Αν και δεν υπάρχουν πολλές σαφείς απαγορεύσεις, κάποια στοιχεία είναι καλό να αποφεύγονται: π.χ. *χρωματιστές γραμματοσειρές* μέσα στο κείμενο (επιτρέπονται όμως στην πρώτη σελίδα, σε πίνακες, γραφήματα κτλ), *έντονες γραμματοσειρές* (μόνο σε (υπο)τίτλους ή για ειδικούς/αλλόγλωσσους όρους), *υπογραμμίσεις* (στη θέση τους συνηθίζονται τα πλαγιασμένα γράμματα), *εναλλαγή γραμματοσειρών χωρίς σαφή λόγο* (π.χ. επιτρέπονται για τα Αρχαία Ελληνικά), *αλλαγή μεγέθους γραμματοσειράς* στο κυρίως κείμενο (συνήθως μόνο για πίνακες/καταλόγους δεδομένων, εκτεταμένες παραπομπές άλλων κειμένων, αρχαίων και μη (έκτασης μιας (*χωριστής*) παραγράφου ή και περισσότερο) κτλ.

Οι *ειδικοί όροι*, οι λέξεις από *ξένες/αρχαίες γλώσσες και διαλεκτικές ποικιλίες*, αλλά ακόμη και οι μεμονωμένες λέξεις της ΚΝΕ (σε ρόλο παραδείγματος) κανονικά *πλαγιαζονται*, ενώ οι ερμηνείες τους τίθενται ανάμεσα σε (απλά) εισαγωγικά.

6. Δομή Εργασίας

(α) Σελίδα Τίτλου

- Για τη σελίδα του τίτλου χρησιμοποιούμε διάστημα 1.5/2.0, μέγεθος γραμματοσειράς 12-16 (με αυξομειώσεις, ανάλογα με τα στοιχεία κάθε σειράς) και **έντονη γραφή** (τουλάχιστον στο θέμα της εργασίας και τα προσωπικά στοιχεία):

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλολογίας

Χειμερινό Εξάμηνο 2012-2013

Σεμινάριο Γλωσσολογικής Ειδίκευσης (‘Γλωσσική Επαφή’)

(Διδ. Π. Φίλος)

[περ. 5-6 σειρές κενές]

[Θέμα Εργασίας (με μεγαλύτερα/έντονα γράμματα)]

[περ. 3-4 σειρές κενές]

[Όνομα Επώνυμο]

[Τμήμα]

[Εξάμηνο Σπουδών]

A.M.: 0000

[περ. 8-10 σειρές κενές]

Ιωάννινα 2013

(b) **Κείμενο:** Η δομή του κειμένου διακρίνεται σε (αριθμημένες) παραγράφους (πλην της Βιβλιογραφίας στο τέλος, της οποίας η κεφαλίδα δεν αριθμείται κανονικά).

1^η (αριθμημένη) σελίδα (με λατινικό αριθμό, i): Περιεχόμενα

Τα Περιεχόμενα θα περιλαμβάνουν τους βασικούς τίτλους της κάθε (υπο)παραγράφου μαζί με τους αριθμούς των αντίστοιχων σελίδων. Ένας ενδεικτικός Πίνακας Περιεχομένων για μια (υποθετική) εργασία με τίτλο ‘Τα βενετσιάνικα δάνεια της Ελληνικής’ είναι ο εξής:

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
Περιεχόμενα.....	i
0. Περίληψη.....	1
1.Εισαγωγή.....	2
2.Βασική γλωσσολογική θεωρία (και ορολογία) του δανεισμού.....	2
3.Επαφές Ελληνικής και Λατινικής/ρομανικών γλωσσών.....	4
3.1 Ελληνική και Λατινική.....	4
3.2. Ελληνική και Μεσαιωνική Λατινική/Πρωτορομανική.....	5
3.3. Ελληνική και ιταλικές διάλεκτοι (Βενετσιάνικη).....	5
4. Η δομή της Γ1 (Ελληνικής) και της Γ2 (Βενετσιάνικης).....	6
4.1. Ελληνική.....	6
4.2. Βενετσιάνικη.....	7
5. Βενετσιάνικα δάνεια στην Ελληνική.....	8
5.1. Λεξικά δάνεια.....	8
5.1.1. Λεξιδάνεια vs. μεταφραστικά δάνεια	9
5.2. Γραμματικά δάνεια.....	10
6. Προσαρμογή των βενετσιάνικων δανείων στην Ελληνική.....	11
6.1. Φωνολογία.....	11
6.2. Μορφολογία.....	12
6.3. Σημασιολογία.....	13
7. Συμπεράσματα.....	14
Βιβλιογραφία.....	15

2^η (αριθμημένη) σελίδα (με αραβικό 1)

Μπορεί να προηγείται μια σύντομη περίληψη (στην ίδια ή σε άλλη γλώσσα), με ή χωρίς αρίθμηση κεφαλίδας (συνήθως το 0), π.χ.:

(α) Στα ελληνικά

0. Περίληψη. Ο μετακλασικός μετασχηματισμός πολλών αρσενικών και ουδετέρων θεματικών ονοματικών τύπων ενικού αριθμού, δηλαδή -ioC# → -iC# (π.χ. κύριος → κύρις), έχει ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως. Δύο βασικοί ερμηνευτικοί άξονες: (i) μορφο(φωνο)λογική επίδραση (αναλογία) από άλλα κλιτικά παραδείγματα (ii) φωνολογική εξέλιξη (συγκοπή – φωνηεντική εξασθένηση του [o] στην ον. και αιτ. εν. και μετατόπιση τόνου-ημιφωνηεντοποίηση του [i] στη γεν. και δοτ. εν.). Μια πιο πρόσφατη εναλλακτική πρόταση για την πιθανότητα επαναφωνηεντοποίησης (*saṃprasāraṇa*) παρουσιάζει ιδιαίτερο θεωρητικό ενδιαφέρον, ιδιαίτερα αν συσχετισθεί με δεδομένα από άλλες ινδοευρωπαϊκές-νεολατινικές γλώσσες καθώς και με κάποια (μορφο-)φωνολογικά διαλεκτικά φαινόμενα της αρχαίας ελληνικής. Ωστόσο, η πολυπλοκότητα του φαινομένου καθιστά τον συνδυασμό και των δύο ερμηνευτικών απόψεων (φωνολογία-μορφολογία) ως την πιο ασφαλή προσέγγιση.

(β) σε άλλη γλώσσα

0. Abstract. This paper offers an overview of the most fundamental typological features of external borrowing into Greek, ancient and modern alike. In principle, there is less emphasis on common topics such as the categories of the borrowed lexical stock and the semantic properties of individual loanwords since the main focus is on the influences in the sphere of morphology and of the overall linguistic structure: loanword typology can provide crucial evidence for the structure of both the creditor (L2) and the recipient (L1) languages as well as about their speakers and the conditions of the borrowing process. In other words, there is an attempt on the one hand to sketch out and compare the respective influences of other languages (L2) on the linguistic structure of Greek (L1) - in its diachronic attestation - and on the other, to provide an explanation for the relatively poor number of imported grammatical elements (e.g. derivational suffixes, inflectional endings, etc.).

3^η (αριθμημένη) σελίδα κεζ (αραβικοί αριθμοί, 2-)

[NB: Η Εισαγωγή μπορεί κάλλιστα να τοποθετηθεί στη σ. 1, λίγες σειρές πιο κάτω από την Περίληψη]

Η καθαυτή εργασία, με βάση τα όσα αναφέρονται και στον Πίνακα περιεχομένων, δηλαδή 1. Εισαγωγή, 2. [Κεφάλαια Κυρίου Μέρους], 3. Συμπεράσματα, Βιβλιογραφία.

Συνήθως αναφέρουμε στην Εισαγωγή με τι θα ασχοληθούμε παρακάτω. Μετά, στην αρχή του Κυρίως Μέρους (2.1, 2.2), ακολουθούν (πιθανώς) παράγραφοι π.χ. για θεωρία-βασική ορολογία, για το (ιστορικό κ.ά) πλαίσιο, τη δομή των υπό εξέταση στοιχείων κτλ. Ακολουθεί η βασική/κυρίως ανάλυση σε ενότητες-παραγράφους. Τα Συμπεράσματα → συνοπτικότητα παρουσίαση των βασικών σημείων-πορισμάτων.

► Δε νοείται κανονική εργασία χωρίς **σαφή δομή**, (επαρκείς) **βιβλιογραφικές παραπομπές (& Βιβλιογραφία)**, **παραδείγματα/δεδομένα** και (έστω λιγιστές) **(υπο)σημειώσεις!**

7. Τελικό στάδιο (έλεγχος κειμένου – εκτύπωση)

Είναι καλό να θυμόμαστε ότι όπως η σύνταξη μιας εργασίας χρειάζεται συνήθως περισσότερο χρόνο απ' όσο αρχικά υπολογίζαμε, έτσι και ο τελικός έλεγχος (- εκτύπωση) της εργασίας απαιτεί συχνά σημαντικά περισσότερο χρόνο απ' όσο π.χ. η απλή ανάγνωση ισάριθμων σελίδων ενός τυπωμένου βιβλίου της βιβλιοθήκης μας, αφού θα προβούμε σχεδόν σίγουρα σε διορθώσεις ή/και αλλαγές.

(α) Πριν από την οριστική υποβολή πρέπει να εκτυπώσουμε την εργασία μας και να τη διαβάσουμε προσεκτικά μία-δύο φορές. Με τον τρόπο αυτό θα επισημάνουμε λάθη που δεν είναι εύκολο να τα διακρίνουμε στην οθόνη του υπολογιστή. Χρήσιμο επίσης είναι οι μία-δύο αναγνώσεις της εργασίας να γίνουν σε χρονική απόσταση μεταξύ τους (π.χ. με μία ημέρα διαφορά) αφού τα μάτια και το μυαλό μας συνηθίζουν να εκλαμβάνουν μηχανικά ως σωστό το κείμενο που έχουν επεξεργαστεί μέχρι πριν από λίγο. Επίσης, βοηθάει πολύ να δώσουμε την εργασία μας σε ένα γνωστό μας πρόσωπο (π.χ. συμφοιτητή, συμφοιτήτρια) του οποίου τη γνώμη εμπιστευόμαστε.

(β) Προσοχή στην αντιστοίχιση των βιβλιογραφικών παραπομπών μέσα στο κείμενο με την (αλφαβητικά καταρτισμένη) Βιβλιογραφία στο τέλος και ιδίως σε πιθανές ελλείψεις στην τελευταία, δηλ. θα πρέπει να είμαστε σίγουροι (με τον τελικό έλεγχο) ότι όλες οι βιβλιογραφικές παραπομπές (βιβλία, άρθρα κτλ) του κειμένου αντιστοιχούν σε άρθρα/βιβλία (με πλήρη τίτλο και ταυτόσημη χρονολογία έκδοσης) στη συγκεντρωτική Βιβλιογραφία (π.χ. το '....σύμφωνα με τον Δέλτα (1970: 103-116)' θα πρέπει να μας παραπέμπει σε ένα συγκεκριμένο έργο στη Βιβλιογραφία μας, του τύπου 'Δέλτας, Κ. (1970). Η πνευματική ζωή της Σύρου τον 19^ο αι. Αθήνα: Εστία').

(γ) Χρήσιμο επίσης είναι να αποφεύγουμε τις προσθήκες/αφαιρέσεις/αλλαγές της τελευταίας στιγμής, ιδίως υπό πίεση χρόνου, γιατί οδηγούν συνήθως σε σοβαρότερα προβλήματα.

(δ) Η εκτύπωση μπορεί να γίνεται και στις δύο πλευρές ενός φύλλου A4, αν και είναι προτιμότερη η εκτύπωση αποκλειστικά σε μονή σελίδα (δηλαδή μόνο στην εμπρόσθια πλευρά κάθε φύλλου (recto)) ώστε να είναι δυνατή η σημείωση τυχόν

εκτενέστερων σχολίων από τον εξεταστή της εργασίας. Η εκτύπωση θα πρέπει να γίνεται καλύτερα σε μορφή αρχείου PDF (και όχι MS Word ή κάτι παρόμοιο), ειδικά αν δεν εκτυπώνουμε από δικό μας εκτυπωτή, ώστε να αποφύγουμε πιθανά προβλήματα με γραμματοσειρές (ιδίως πολυτονικές), πίνακες - σχεδιαγράμματα, αλλά και με τη μορφοποίηση του κειμένου (παράγραφοι κτλ) κτλ. Το ίδιο ισχύει (δηλαδή PDF και όχι MS Word) όταν τυχόν η εργασία μας υποβάλλεται ηλεκτρονικά (ως συνημμένο αρχείο σε email)

[Για τη μετατροπή ενός κειμένου Word σε PDF υπάρχουν πολλά εμπορικά και δωρεάν προγράμματα, τόσο για online χρήση (π.χ. Adobe Converter) όσο και για offline χρήση, δηλαδή μετά την εγκατάστασή τους στον Η/Υ (π.χ. CutePDF)]

► Για μια πρακτική εφαρμογή των οδηγιών αυτού του κειμένου, βλ. π.χ. το άρθρο ‘Τυπολογία των δανείων της Ελληνικής’ (E-course) ή κάτι παρόμοιο.

► *Ενδεικτική (10βάθμια) κλίμακα βαθμολόγησης: Περιεχόμενο 5, Δομή: 1,5, Γλώσσα: 1, Έκφραση: 1, Έρευνα: 1,5 (σε μεταπτυχιακό επίπεδο αυξάνεται κανονικά η βαρύτητα της ερευνητικής πρωτοτυπίας).*

Βιβλιογραφία

(α) Γραμματικές-Ορθογραφικοί οδηγοί

*Αναγνωστοπούλου, Ι. & Λ. Μπουσούνη-Γκέσουρα (2006). *Τα λέμε σωστά, τα γράφουμε σωστά*; Αθήνα: Μεταίχμιο.

*Holton, D., P. Mackridge & I. Philippaki-Warburton (1999). *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.

*Ιορδανίδου, Α. (2009). *Συνηθισμένες γλωσσικές απορίες*. Αθήνα: Άσπρη Λέξη.

Μαρκαντωνάτος, Γ. (2008). *Γράφε-μίλα ορθά ελληνικά*. Αθήνα: Gutenberg.

*Παπαζαφείρη, Ι. (1993-97). *Λάθη στη χρήση της γλώσσας μας I-II*. Αθήνα: Σμίλη.

*Παπαναστασίου, Γ. (2008). *Νεοελληνική ορθογραφία: ιστορία, θεωρία, εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.

Παππάς, Α. (2004-05). *Υπο-γλώσσα Α' - Β'*. Αθήνα: Καστανιώτης.

(β) Οδηγοί σύνταξης εργασιών

Bell J. (2007). *Πώς να συντάξετε μια επιστημονική εργασία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Brannan, B. (2009). *A Writer's Workshop: Crafting Paragraphs, Building Essays*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill.

Δημητρόπουλος, Ευ. (2009). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας*. Αθήνα: Γ.Παρίκος & Σια ΕΕ.

Eco, U. (1994). *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία*. Αθήνα: Νήσος.

Ζαφειρόπουλος Κώστας (2005). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία*; Αθήνα: Κριτική.

Ζήσης, Θ. Ν. (1992). *Επιστημονική Τεχνογραφία: πώς γράφεται μια επιστημονική εργασία*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Fabb, N. & A. Durant (2005). *How to write Essays and Dissertations: A Guide for English Literature Students*. 2nd ed. Edinburgh: Longman.

Howard, K. & J. A. Sharp (1994). *Η επιστημονική μελέτη*. Αθήνα: Γ. Δαρδανός - Κ. Δαρδανός Ο.Ε.

Λάββας, Γ. (1992). *Έννοια-είδη-τεχνική της επιστημονικής εργασίας*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Μεταλληνός, Γ. (1998). *Εγκόλπιον επιστημονικής έρευνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός.

*Murray, N. (2012). *Writing Essays in English Language and Linguistics: Principles, Tips and Strategies for Undergraduates*. Cambridge: CUP.

Παπάς, Θ. Γ. (2002). *Η μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας στις ανθρωπιστικές επιστήμες*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Πολίτης, Α. (2008). *Υποσημειώσεις και παραπομπές*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Swetnam, D. & R. Swetnam (2009). *Writing Your Dissertation. The Bestselling Guide to Planning, Preparing and Presenting First-Class Work*. 3rd ed. Oxford: How to Books.

Ταρατόρη, Ε., Μ. Τσακαλίδου & Θ. Τσακαλίδης (2010). *Επιστημονική Τεχνολογία*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

MHRA Style Guide online: <http://www.mhra.org.uk/Publications/Books/StyleGuide/download.shtml>

The Chicago Manual of Style Online: <http://www.chicagomanualofstyle.org/16/contents.html>